

Приказ књиге: Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд, 2009.

Од обичних злоупотреба до продаје отаџбине

Иако смо склони да ствари посматрамо црно-бело, и да контраст нашем, у патриотском и моралном погледу мрачном добу тражимо у прошлости, треба да будемо свесни тога да наши преци нису били свеци. Исти они људи који су се јуначким делима прославили током устанничких бојева 1804–15. године, који су били ради да се жртвују за свој народ док су постављани темељи савремене Србије, упоредо, а поготово пошто је каква-таква аутономија извојевана, јагмили су се за имовину и власт. И били су спремни да много тога ружног учине ради личне користи. Ипак, у нечему су били – наравно, због другачијих околности, а не зато што су по природи били бољи – супериорни у односу на своје унуке, који су трасирали пут којим наше друштво данас иде. У доба док се Србија ослобађала турске власти, патриотизам наших поглавара био је беспоговоран! Вероватно, и стога што је био поткрепљен личним интересом. „Јер шта су они без Србије – нико и ништа; кнежеви и кнежићи турски“ – како рече наш недавно преминули књижевник Данко Поповић. [\[1\]](#)

Међутим, од друге половине 19. века до данас околности и са њима скопчан систем вредности битно су се променили. Припадници наше политичке и генерално друштвене елите, ако су спремни да жртвују интересе свог народа ради сопственог ћара, и те како могу да буду неко и нешто без Србије и српства. За услуге учињене владама других држава и тамошњим компанијама могу да буду награђени, у духу времена, различитим титулама и синекурама. Некадашња турска провинција изашла је на европску позорницу, и то је добро; то је оно зашта су се наши преци борили. Но, проблем је био, и до данашњег дана остао, како се то десило. Уместо да је неизбежан и за нас користан процес свеколике европеизације тако усмерен да буду створене што погодније основе за развој народа и државе, саможиви и неретко за друштвенопродуктивно делање неспособни, пречесто и без икакве државотворне визије, наши лидери су га невешто водили. Вероватно су били заокупљени идејом личне „европеизације“; и то не тако што би се, у духу центлменском идеала, свестрано уздигли, већ како би што више стекли материјалног блага, односно у погледу спољног сјаја постали налик онима којима су се дивили.

Прилике се неизбежно мењају и стварају шансе за оне који умеју да им се прилагоде. Нажалост, наша тзв. елита, ма колико да су јој уста пуна прича о реформама и прогресу, углавном настоји да од промена лично профитира, па тек уколико за то остане простора, да нешто учини и за свој народ и државу. Услови и људи погодни да процес наше модернизације поприми обележја која и данас има, и да нам наш велики пријатељ др Родолф Арцибал Рајс већ након Првог светског рата са много разлога поручи „Срби чувајте се себе“, стекли су се током друге половине 19. века. Тим околностима и људима посвећена је изузетна књига Радована Калабића *Грофовска времена*. Њен главни јунак је Чедомиљ Мијатовић, један од водећих политичара тог доба и повереник краља Милана Обреновића. Кроз приповедање о њему, аутор је осветлио читав низ и данас актуелних недостатака нашег политичког живота и на сажет, промишљен и прецизан начин представио њихову генезу.

Од 21. до 19. века, и назад

Радован Калабић, магистар књижевности и историограф, познат је нашој стручној и широј јавности по бројним научним радовима, значајним књигама, као и публицистичким текстовима. Квантитативно о његовом стваралачком опусу говори то да је до сада објавио више од сто научних и стручних радова и девет књига. О квалитету његовог дела можемо да закључимо већ по томе да су многе Калабићеве књиге до сада доживеле више издања, да су неке од њих штампане у изузетно великим тиражима и да их је и поред тога тешко наћи у књижарама. Односно, о квалитету онога што је Калабић написао говори то да су његове књиге и научни радови добили позитивне оцене стручне јавности и читалачке публике.

Што се историјских и геополитичких тема тиче, у фокусу Калабићевог интересовања су Равногорски покрет и збивања на нашем простору у време Другог светског рата, али и српска емиграција и спољнополитичка кретања у источној Европи током 20. и почетком 21. века. Свеобухватно познавање спољнополитичких стремљења великих сила, поготово сагледаних кроз призму нашег негативног историјског искуства, као и релевантних друштвених процеса карактеристичних за англосаксонске и генерално друге развијене земље, односно сналажења наших људи у тамошњем миљеу, Калабића су подстакли да обрати пажњу на важне феномене који се тешко уоче када се не посматрају из перспективе која покрива већа раздобља и шире просторне димензије. Примера ради, писци који се баве нашим 19. веком, по правилу, не увиђају већ тада постојећу политичку улогу „невладиног сектора“, док Калабић њу јасно препознаје. Оно што зна о садашњости указује му на то шта да анализира у прошлости. Међутим, то чини без олаког уопштавања и преношења актуелних ставова и односа у прошлост, већ на основу сувереног познавања чињеница битних за доба којим се бави.

У том духу склопивши мозаик од релевантних, ма колико понаособ познатих чињеница, Калабић нам у књизи *Грофовска времена*, умногоме, у новом светлу представља не само живот Чедомиља Мијатовића, већ и деловање појединих „народних добротвора“ и „угледних“ политичара; покушаје да се наметне реформа Српске православне цркве; умешно али и трапаво поступање наше дипломатије; пропаганду против Србије после мајског преврата, тј. прву медијску сатанизацију наше земље; истински однос према правној држави од стране наших самозваних демократа и „Европејаца“; став према оцу геноцида (султану Абдул Хамиду, који је започео са политиком истребљивања Јермена) српских некритичких поклоника европских вредности; улогу Русије, Аустрије и Британије у Источној кризи, и генерално њихов став према нашем народу; корене антируског опредељења британског јавног мњења; богаћење политичара на рачун народа, али и њихову лакомисленост која их је и поред тога неретко, пре или касније, доводила до беде; узроке српско-бугарског рата; карактер и дело краља Милана и његовог сина краља Александра Обреновића; покушај да један син енглеске краљице Викторије буде доведен на наш престо, фантазмагоричну идеју о словенско-англосаксонској федерацији са престоницом у Вашингтону, итд.

Док читамо Калабићеву књигу, сусрешћемо се и са многим другим питањима која су и данас део наше политичке збиље. Отуда, обогаћени историјским сазнањем бићемо у стању потпуније да резонујемо о сукобу интереса политичара и државних службеника, симбиози иностраних обавештајних служби и њихових националних корпорација у Србији, прављењу скупштинских већина и разбијању опозиције, ангажовању бивших српских политичара од стране иностраног бизниса коме су претходно учинили услуге, функционисању скупштинских одбора ради заташкавања а не откривања истине, поткупљивању наших политичара па и оних који се налазе на самом челу државе, намештању тендера, и још много чему другом. Свим феноменима које смо поменули у овом приказу не можемо да се позабавимо. Но, осврнућемо се на неколико питања, углавном геополитичке и моралне природе, кроз која ћемо осветлити понеки детаљ из политичког дела Чедомиља Мијатовића.

Тајна конвенција

Да кренемо од Тајне конвенције. Уосталом, захваљујући њој је и књига о којој говоримо добила име. Чедомиља Мијатовића је за потпис на „злогласној Тајној конвенцији са Аустроугарском из 1881. хабзбуршки цар Фрањо Јосиф наградио првим редом Ордена гвоздене круне, са наследном грофовском титулом и пензијом!“ [\[2\]](#) . „На основу те конвенције, Србија је одустала од сваке агитације у Босни и Херцеговини и ставља се потпуно под надзор Хабзбуршке монархије, јер се обавезала да не закључује ниједан

међународни споразум супротан интересима Беча.“

[3]

Ту конвенцију, којом је Србија, пошто је мало пре тога стекла пуну независност, фактички поново постала вазална држава, краљ Милан је закључио иза леђа не само народа, већ и већине министара. Заузврат, на националном плану добијена су, пре свега, „неизвесна обећања о будућем ширењу Србије ка југу“.

[4]

Србија је морала да се одрекне идеје о уједињењу са Србима у БиХ и Црној Гори и вођењу самосталне спољне и унутрашње политике, а за то готово да ништа није добила. Зато је део њене политичке елите лично био издашно награђен. Конкретно, „два су човека имала највише личне користи од Тајне конвенције. То су кнез Милан Обреновић и Чедомиљ Мијатовић. Први је од Беча добио подршку и охрабрење да настави своју неограничену аутократску владавину, као што је примио и гаранције за признање наследног краљевског наслова“. [5] Други је био награђен већ поменутом наследном титулом, орденом и пензијом.

Калабић реално сагледава тешке околности у којима се Србија нашла у време и након Берлинског конгреса, када су се њени интереси сукобили са руским по питању стварања велике бугарске државе (која је Русији геополитички била корисна због приближавања Босфору и Дарданелима). И наводи да је, неформално, чак из руског преговарачког тима, од стране оних који су били посебно наклоњени Србима, нашим политичарима поручено да се споразумеју са Бечом. Јер, изолована Русија није могла да помогне Србији и да је то тада хтела, тј. да није дошло до удаљавања Београда и Петрограда. Но, једна ствар је било изналажење модела вивенди са Аустроугарском како би по цену извесних уступака била извучена и нека корист за Србију, а друга је одрицање од виталних националних интереса ради личног ћара краља Милана и неколико његових повереника.

Свакоме је морало да буде јасно да Беч Србији не оставља простор ни за ограничено реализовање суштинских националних тежњи. Већ у време одржавања Берлинског конгреса формулисан је „хабзбуршки геополитички приступ Србији, који се састојао из три начела и три ограничења за Београд: ни поглед преко Дрине, ни педаљ јужно од Митровице, ни милиметар заједничке границе са Црном Гором“. [6] Мала Србија, фактички сведена на протекторат Аустроугарске, требало је да буде окружена државама над којима је Беч такође планирао да успостави покровитељство (Румунија, Црна Гора, Бугарска), и Албанијом коју је у случају даљег урушавања Турске желео да створи (и да јој припоји Косово и Метохију). Србији је одређено да буде пасторче у планираној хабзбуршкој породици народа, а део српске политичке елите је то кротко прихватио ради сопственог рачуна. Поређење са нашом данашњом ситуацијом, хтели ми

то или не, само се намеће!

Срби – балкански Руси?

У вези са кулминацијом Источне кризе 1875–1878. године, Калабић се бави и коренима англосаксонске политике према српском народу. А симболички је занимљиво да је исте године када је закључена Тајна конвенција потписан и трговински уговор и конзуларна конвенција између Србије и САД. Влада коју је предводио национално опредељени либерал Јован Ристић, која је претходила оној у којој је Мијатовић био министар спољних послова, у настојању да за Србију обезбеди што повољније трговинске услове, две године је преговарала са америчком страном. Нова влада ни по том питању није „цепидлачила“, па је на пречац окончала преговоре 1881. године. Исте године умро је Бенџамин Дизраели, утицајни британски конзервативни политичар и двоструки премијер. „Родоначелник оне енглеске спољнополитичке стратегије према тзв. Источном питању, која је за свој примарни и најважнији циљ и задатак одредила сузбијање руског интереса на Балкану. У својој спољнополитичкој акцији Енглези се ослањају на Турке и на Албанце, а против независности православних балканских народа: Срба, Грка, Бугара, Румуна...“ [\[7\]](#)

Лондон, витално заинтересован за опстанак своје колонијалне империје, по сваку цену покушавао је да Русију држи даље од Цариграда, односно теснаца који раздваја Азију од Европе, и тиме од Средоземља. Године 1869. године отворен је Суецки канал, који је убрзо постао жила куцавица Британске поморске империје. Русија која би добила упоришта у Средоземном мору, могла је и са те стране посредно да угрози Индију (пресецањем њене најкраће везе са Енглеском), као што је то већ претила да учини и непосредно, све дубљим продором у Средњој Азији и приближавањем хималајским међама индијског потконтинента. Британци су се плашили да на основу верске и историјске блискости, ма какав став заузимале њихове елите, постоји латентна „опасност“ да и они православни балкански народи који то тада нису били постану савезници Русије. Стога, и када је Лондон са њиховим државама начелно имао коректне односе, прикривено је настојао да оне много не ојачају, односно да имају противтежу у народима који нису православне вере. Отуда су у вези са сузбијањем руског утицаја на Балкану и довођењем Срба на скромно место које им је одређено Лондон и Беч сарађивали. Заједнички су наступали према Србији: „Беч – директно, отворено и грубо. Лондон – притворно, подмукло и бизарно“ [\[8\]](#)

Из Лондона је лансирана „она накарадна предрасуда о Србима, као руским коњоводцима до топлих мора“, [\[9\]](#) која је за нас кобна и данас. Не треба много говорити

о томе да то није истина. Ако не из другог разлога, услед свог великог ега и склоности ка инату, Срби су самосвојан народ и никада нису били нечији коњоводци. Међутим, прагматични Лондон није желео да рескира. Резоновао је да је сигурније превентивно деловати тако да се осигурају своји интереси, без обзира на то шта је истина и какве консеквенце од тога има неки мали балкански народ, него допустити да се ствари отргну. Уосталом, да будемо реални, у спољној политици то је и нормално. Ту нема милости. Енглезима не треба замерити што су се према нама понашали, и то даље чине, без много скрупула. Треба да замеримо оним нашим сународницима, пре свега јавним делатницима, који себе, из неких разлога, стављају у функцију туђих интереса, а против своје земље.

Тако је поступио Чедомиљ Мијатовић. Он је (а тада је живео у Лондону) активно учествовао у сатанизацији Србије која је покренута у британским медијима после убиства Александра Обреновић и Драге Машин. „Радећи у потпуности са званичним енглеским ставовима Мијатовић је из сенке вукао све konce и предводио најжешћу кампању против нових власти у Србији, истурајући у први план час ово, час оно лице као гласноговорника. Час Енглезе и Енглескиње, час Србе“. [10] По свему судећи, под лажним именом, објавио је и један од најгорих пропагандних памфлета икада написаних против Србије и њене престонице, чији је наслов: „Београд, бели град смрти“.

[11]

Британија, која још није усвојила став да већа опасност за њену глобалну моћ прети од ојачале Немачке него од Русије, бесна због очекиваног отопљавања односа на релацији Београд–Петроград, после доласка на власт радикала, настојала је да што више обрлати Србију како у свом, тако и у светском јавном мњењу. И да тако сузи маневарски простор за деловање нових власти.

Калабић убедљиво објашњава и разлоге што је баш та сила предњачила у антисрпској хистерији, који се код нас често превиђају. У доба када је Русија јачала своје позиције на Пацифику и генерално Далеком истоку (Манџурија, Кореја, северно кинско приморје), Британија је желела да јој створи проблеме на Балкану. Лакомислени краљ Александар Обреновић био је спреман да се окрене Лондону и противно вољи Беча и Петрограда уђе у сукоб са Турском, који је Енглеска, до тада склона Истамбулу, одједном почела да подстиче. Тиме је хтела да Русију увуче у сукоб на Балкану и ослаби њене позиције према Јапану (који је опет гурала у рат против Русије). А ако диверзија и не би успела, тј. ако се Русија не би окренула према европском југоистоку, па би Србија остала сама у сукобу са Турском и скупо платила цену непромишљене политике, за Лондон то и не би било од неког значаја. Срби су, као и сваки други мали народ, за њега само монета за поткусуривање у великој геополитичкој игри.

Страно злато, глобалне завере и српска нарав

Аустроугарска је извукла Србију из незгодне ситуације у коју је доспела због Милановог напада на Бугарску 1885. године. Беч је Србију подстакао да тај рат започне и потом је помогао свом клијенту, краљу Милану, када је доживео неуспех. Но, после Берлинског конгреса није био спреман да толерише угрожавање Турске. Хабзбуршки двор је био свестан онога што је још 1815. године један саветник предочио кнезу Метерниху: „Крај турске монархије могла би аустријска монархија надживети само кратко време“. [12] Стога, без обзира на све јавно ламентирање над судбином Александра Обреновића, Беч и није превише жалио због промене власти у Београду, тј. убиства краља који је, онда када је то одговарало Лондону, могао да изазове балкански рат који је Аустроугарска желела бар да одложи.

Аустријски интереси у Србији су се и пре почетка 20. века сукобили са западноевропским центрима економске и политичке моћи, који и у наше време, донекле измештени на нове позиције, имају важну улогу у глобалним кретањима. У питању је био, додуше посредни, сукоб са моћном пословном династијом Ротшилд, која је већ током 19. века стекла огроман утицај у Великој Британији и Француској. Један предузимљиви француски инжењер, који је радио за Ротшилде, од њих се одвојио и уз помоћ аустријских владајућих кругова почео да гради пословну империју у Аустроугарској. Беч је сматрао да му се политички исплати да подржи искусног бившег сарадника Ротшилда, католика конзервативних убеђења, Пола Ежена Бонтуа, да створи компанију која би покривала стратешки транспортни сектор. Она је на територијама под директном или посредном контролом Хабзбурговаца требало да води највеће инвестиционе подухвате друге половине 19. века, тј. да гради железнице и потом учествује у њиховом управљању. Наравно, Беч је имао велик утицај на пословање компаније, па је преко ње очекивао да додатно учврсти своје позиције на Балкану.

„Пошто су политика и економија блиско повезане, а често и у нераскидивом загрљају“ – Калај, аустроугарски високи званичник, још је у Бечу – „у разговорима о Тајној конвенцији, отворио и питање изградње железнице у Србији“. [13] Српској страни није одмах директно речено да посао треба да добије

Генерална унија

(Бонтуова компанија), али јој је предочено да посао никако не сме да буде поверен руском капиталу. На основу Калабићеве књиге видимо да је тако и било, односно на који начин су духовни очеви многих наших данашњих политичара манипулисали са концесијама, из политичких разлога дисквалификовали најбоље понуде, односно заобилазећи мишљење стручних одбора, посао изградње железнице поверили штићенику Беча. Видимо и како су некада били поткупљивани политичари, па тако боље можемо да схватимо и како се то ради данас. На крају крајева, све оно што се дешавало у вези са изградњом железнице кроз Србију на неки начин је представљало камен међаш у нашој новијој историји.

Ево шта је о томе рекао наш велики правник и историограф Слободан Јовановић, кога с много основа Радован Калбић често цитира: „Бонтуова концесија довела је први пут нашу земљу у везу с великим западноевропским капиталом. Тај капитал просуо је међу наше политичаре суме које су по нашим ондашњим појмовима биле огромне, али које за велике париске и бечке банке, заинтересоване у овој концесији, нису значиле тако много. Кварење наших политичких нарави почело је одмах под утицајем страног злата.“ [

[14\]](#)

Бонту је убрзо пропао,

[\[15\]](#)

а други инострани инвеститори су се укључили у изградњу наше прве, и то са европског становишта магистралне, пруге. Није прошло много времена пре него што су дошле друге стране корпорације, али принципи на којима се значајни послови обављају са српским политичарима тада су дефинисани и, изгледа, до наших дана остали непромењени. Што се Мијатовића тиче, он је касније уложио доста труда како би покушао да оповргне да је био корумпиран (у прилог чему говори и сачуван списак поткупљених српских политичара, који је потекао из најближег Бонтуовог окружења).

[\[16\]](#)

Међутим, тешко је поверовати да је, у време када се нашим политичарима делило злато, министар спољних послова и уједно финансија, познат као хедониста, уистину остао чист.

„Европејски“ српски зулумћари

До сада смо се бавили геополитичким и геоекономским темама и на њиховом фону корупцијом и другим манама нашег политичког живота. Међутим, као што сам на почетку приказа истакао, Калабићева књига, по обиму не претерано велика, али у погледу значаја изузетна, бави се још многим важним проблемима. Њеним будућим читаоцима би поготово скренуо пажњу на то да у пуном обиму сагледају склоност наших тзв. Европејаца да док су им уста пуна либералних прича и демократских начела, поступају ауторитарно и противправно. И то често тако да толико далеко не би отишли ни наши великаши из претходне епохе; они који су се понашали као турске паше и бегови. Тек примера ради, како би довела СПЦ под своју контролу, односно обрачунала се са црквеним проруским вођством, „европејска“ влада, у којој је седео и Мијатовић, сменила је српског митрополита и све епископе! Српска црква је годину дана била обезглављена. „Држава је формирала тзв. Изборни сабор, без иједног епископа и са световњацима као већином (9:7), које је сама одредила. Тако је тек у марту 1883. држава изабрала новог митрополита, Србина из Угарске и професора богословије, Теодосија Мраовића“. [\[17\]](#)

Наведено, као и штошта друго о чему пише Калабић, подсећа нас да либерално-демократска начела и прозападна оријентација – по страну сада то да ништа није вредно занемаривања националних интереса, јер ако држава треба да служи туђим центрима моћи, чему онда она? – нису никакав гарант да „просвећени“ политичари неће поступати деспотски и бахато, односно да ће се руководити правом и поштовати елементарни дигнитет грађана. Као ни да ће владајуће структуре, док наводно спроводе реформе по узору на западноевропске земље, учинити ишта добро икоме другом до себи и својим менторима. Одрицање од аутентичне националне политике, под изговором да је то у функцији бржег напретка и бољег живота грађана, по правилу је праћено разноразним злоупотребама а не успешном модернизацијом. Ономе коме на један начин није стало до земље и народа мало је вероватно да су они битни на други начин! Наши политичари којима је најбитније да постану страни великодостојници и уживаоци иностраних синекура, ту нема дилеме, раде на томе да себи и својим породицама обезбеде „грофовска времена“, а за народ их баш брига!

Да на крају кажем још коју реч о Калабићевој књизи, која је, као што сам већ рекао а ви из изложеног могли да видите, пре посвећена нашим манама него Чедомилу Мијатовићу. Чини ми се да је он – „лаком на паре, власт и (по)част“ [18] – од аутора изабран како би се метастазе наше прошлости и политичке збиље боље уочиле на конкретним примерима. Уосталом, сам гроф Чедомил Мијатовић као да је себи одредио такву судбину, покушавајући да „свој дугачки, услужни и манипулаторски политички реп неопажено провуче за собом, искрадајући се кроз излазна врата мемоарских опсена“.

[19]

Његово дело тешко да може да промакне пажљивим и објективним посматрачима наше прошлости, али Мијатовић, и у том погледу лакомислен, својим пристрасним успоменама као да их је додатно позвао да се детаљно позабаве његовим ликом и делом. А прошле године су на српском језику, у издању РТС-а, објављене његове –

Успомене балканског дипломате

. Да Мијатовић не превари неупућене у нашу прошлост, поготово у временима када се удвориштво према странцима и издаја земље релативизују како би се оправдали садашњи моћници који тако поступају, постарао се, на срећу, Радован Калабић.

О томе колико је књига *Грофовска времена* садржајна и колико се важним питањима за судбину нашег народа бави, већ много говори то што сам толико о њој написао, а још нисам представио све што је у њој битно. Даљу анализу препуштам њеним читаоцима, а сада само још хоћу да истакнем да је књига написана надахнуто и у језичком погледу искристалисано. Калабићев стил је привлачан и јасан, а мисли концизне и прецизне. Немало је књига које прочитамо а не схватимо најбоље шта је аутор желео да каже, док када завршимо с читањем Калабићеве књиге, стичемо утисак да разумемо и оно што он није написао, а желео је да нам поручи.

Укратко, књига *Грофовска времена* представља пријатно и занимљиво штиво, које спајањем чињеница и свежим погледом на материју којом се бави шири видике и онима којима је историја Србије друге половине 19. и почетка 20. века добро позната. Тим пре, она обогаћује сазнања оних који се тим раздобљем генерално нису много бавили. А све нас наводи да размислимо у каквој земљи живимо и шта нам прошлост сугерише у вези са тим куда иде српски брод! Коначно, и сам Радован Калабић је као мото своје књиге изабрао речи некадашњег председника САД Харија Трумана: „Једино ново на овом свету је историја коју не знамо“. У складу са тим, важно је да о њој нешто више сазнамо како бисмо били способнији да се носимо са оним што ће постати наша повест. Добро је да се упознамо са историјом – како је то на крају своје књиге рекао Калабић – „коју живимо сада. Која нас тек чека“. [\[20\]](#) У противном, немамо основа чак ни да се надамо да и даље нећемо пролазити „ко бос по трњу“.

[\[1\]](#) У вези са служењем домаћим и страним господарима, избором између два зла, кварењем политичких нарави и жртвовањем за земљу и народ, искреном тежњом ка модернизацији земље и по цену сопствене власти, али и подсвесном опирању ономе што је неминовно – исказаним у романсираној форми која не засењује истину – видети: Данко Поповић, *Конак у Крагујевцу*, Књижевне новине, Београд 1988.

[\[2\]](#) Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд 2009, стр 11.

[\[3\]](#) Душан Т. Батаковић (приредио), *Нова историја српског народа*, Наш дом, Београд 2002.

[\[4\]](#) Исто.

[\[5\]](#) Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд, 2009., стр 41.

[\[6\]](#) Исто, стр. 26-27.

[7] Исто, стр. 48.

[8] Исто, стр. 49.

[9] Исто, стр 52.

[10] Исто, стр. 130–131.

[11] Исто, стр. 138.

[12] А. Ј. П. Тејлор, *Хабзбуршка монархија 1809–1918*, Знање, Загреб 1990, стр. 47.

[13] Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд, 2009, стр 55.

[14] Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, књига друга, БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, Београд 1990, стр. 119.

[15] Бонту је упорно тврдио да је његова компанија банкротирала због подметачина од стране Ротшилда и њихових савезника, а не несавесног пословања. Такав став је имао и познати француски писац Емил Зола, који је догађајима у вези са падом Генералне уније посветио роман *Сребро*. Он је, по свему судећи основано, сматрао да „Ротшилди не праштају онима који се од њих одвоје, те да је затвор највећа милост за оне који се дрзну да им након одвајања конкуришу као равноправни ривали. Па макар иза њих, као иза Бонтуа, стајао читав управни апарат једне велике монархије, попут Аустроугарске, те француски монархистички кругови и, најзад, капитал протераних католичких конгрегација“. (Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд 2009, стр. 67–68.)

[16] У вези са тим видети: Радован Калабић, *Грофовска времена*, Београд 2009, стр. 62–63.

[17] Исто, стр. 82.

[18] Исто, стр. 131.

[19] Исто. стр. 181

[20] Исто, стр. 182.